

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า คำว่าสำนวนในภาษาไทยนั้นใช้เรียกถ้อยคำหลายประเภทด้วยกัน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้ให้ความหมายของคำว่าสำนวนไว้ดังนี้ "..... สำนวน น. โวหาร, ทำนองพูด, ถ้อยคำที่เรียบเรียง, ถ้อยคำที่ไม่ถูกไวยากรณ์แต่รับใช้เป็นภาษาที่ถูกต้อง, การแสดงถ้อยคำออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่งๆ หรือหนังสือแบบหนึ่งๆ, ลักษณะนามใช้เรียกข้อความรายหนึ่งๆ" ^๑

นอกจากนี้ พจนานุกรมฉบับดังกล่าวได้ให้ความหมายของคำว่า สำนวนไว้ว่า "..... สำนวน ก พุดจาหสิกเสียงไม่ให้ความเข้าใจตรงๆ, เล่นถ้อยคำ" ^๒

ความหมายของคำว่าสำนวน และสำนวนข้างต้น ตรงกับความหมายของคำ idiom ในภาษาอังกฤษที่ว่า "..... ข้อความหรือถ้อยคำที่เป็นที่ยอมรับว่ามีความหมายต่างจากตัวอักษร" ^๓ และ "..... ข้อความ หรือถ้อยคำที่ใช้ในความหมายพิเศษ หรือที่มี

---

^๑ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๑๕) หน้า ๕๐๘ - ๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๘.

^๓ Webster's New World Dictionary of the American Language (New York: The World Publishing Company, 1960) p. 370.

"idiom ..... an accepted phrase or expression having a meaning different from the literal."

ลักษณะพิเศษเฉพาะทางไวยากรณ์" ๑

ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นจำนวนมากมาย ที่ใช้พูดกันอยู่ในสมัยของผู้วิจัยมีลักษณะ เป็นถ้อยคำ ที่มีโครงสร้าง และความหมายพิเศษเฉพาะหลายอย่าง จึงสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าถ้อยคำที่มี ลักษณะพิเศษเฉพาะเหล่านั้น

✓ ข้อความของปัญหา

ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนในภาษาไทย มีลักษณะส่วนประกอบ หน้าที่ และความหมาย เกี่ยวข้อง หรือแตกต่างจากถ้อยคำในภาษาปกติหรือไม่อย่างไร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ได้รวบรวมสำนวนไทยจำนวนหนึ่งและได้ ศึกษาความหมายของสำนวนไทย เหล่านั้นโดยพิจารณาจากตัวอย่างการใช้สำนวนนั้นๆ เท่าที่มี ปรากฏในเอกสารและหนังสือต่างๆ และได้ศึกษาในด้านประวัติของคำที่ใช้เป็นส่วน เหล่านั้น เท่าที่จะทำได้ ผลงานนี้ปรากฏในหนังสือชื่อ สำนวนไทยเป็นส่วนใหญ่ ในหนังสือเล่มนี้ได้ กล่าวถึงความหมายของคำว่าสำนวนไว้ว่า

..... อีกอย่างหนึ่งพูดเป็นชั้นเชิงไม่ตรงไปตรงมา แต่ให้มีความหมายใน คำพูดนั้นๆ คนฟังอาจเข้าใจความหมายทันที ถ้าคำพูดนั้นใช้กันแพร่หลายทั่วไปจนอยู่ตัว แล้ว แต่ถ้าไม่แพร่หลายคนฟังก็ไม่อาจเข้าใจได้ทันที ต้องคิดจึงเข้าใจ หรือบางที คิด แล้วเข้าใจไปอย่างอื่นก็ได้ หรือไม่เข้าใจเอาเลยก็ได้ คำพูดเป็นชั้นเชิงนี้ เรา เรียกกันว่า "สำนวน" ๒

๑ The New Webster Encyclopedic Dictionary of the English Language (New York: Grolier, 1970) 1 : 420.

"idiom..... a phrase or expression having a special meaning from usage, or a special grammatical character".

๒ กาญจนาคพันธุ์, สำนวนไทย, (พระนคร: บำรุงสาส์น, ๒๔๑๕) ๑ : ๑.

เจือ สตะเวทิน ได้รวบรวมสำนวนต่างๆ โดยแบ่งประเภทออกตามความหมายของสำนวน เช่น สำนวนที่เกี่ยวกับลมฟ้าอากาศ สำนวนที่เกี่ยวกับร่างกาย และได้เก็บรวบรวมสำนวนเรียงตามลำดับอักษรพร้อมทั้งอธิบายความหมายของสำนวนเหล่านั้นอย่างสั้นๆ ในหนังสือ พจนานุกรมสำนวนไทย^๑

ฐะปะณีย์ นาคทรพรพ ได้เรียบเรียงสำนวนไทยขึ้นตามลำดับอักษร โดยอธิบายความหมายของสำนวนแต่ละสำนวน บางสำนวนอาจจะมีประวัติของสำนวนนั้นๆ อยู่ด้วย และได้บ่งชี้ใช้สำนวนนั้น เช่น ใช้เป็นคำเปรียบเทียบ ใช้เป็นคำอุปมา นอกจากนี้ก็ได้ให้ตัวอย่างประโยคหรือข้อความที่ใช้สำนวนนั้นในหนังสือ ภาษา - พาสาร์^๒ เช่น

๑๒ กระโดนท้องพระโรง

ไขความ : กระโดนท้องพระโรง เป็นภาชนะสำหรับใครๆ บ้วนน้ำลาย หรือน้ำหมาก ใครตกที่นั่งเป็นกระโดนท้องพระโรงก็เท่ากับเป็นคนกลางที่ต้องคอยรับคำสั่งผิดดี เตียน คำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ นานาอยู่เรื่อยไป

ที่ใช้ : ใช้เป็นคำอุปมาอุปไมย หมายถึง ผู้ที่ต้องทนรับคำบ่นว่าจากผู้อื่นตลอดเวลา

ตัวอย่าง : ดูเถอะเขาเห็นเราเป็น กระโดนท้องพระโรง หรือยัง ไงนะ อะไรๆ ก็มาลงที่เราทั้งนั้น^๓

^๑ เจือ สตะเวทิน, พจนานุกรมสำนวนไทย (กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๑๖).

^๒ ฐะปะณีย์ นาคทรพรพ, ภาษา - พาสาร์ (กรุงเทพมหานคร: คณะอนุกรรมการค้นคว้าขุมมุนภาษาไทยของคุรุสภา, ๒๕๑๕ - ๒๕๑๗).

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

ความมุ่งหมายในการวิจัย

ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาวิเคราะห์ส่วนที่ใช้พูดกันในสมัยของผู้วิจัยทั้งด้านลักษณะส่วนประกอบของถ้อยคำที่นำมาใช้เป็นสำนวน หน้าทีของถ้อยคำสำนวนเหล่านั้นและศึกษาถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนเหล่านั้นในแง่ความหมาย ทั้งนี้เพื่อให้เห็นลักษณะต่างๆ ของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนอย่างกว้างขวาง

ขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะศึกษาถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งใช้พูดกันอยู่ในสมัยของผู้วิจัย ส่วนสำนวนซึ่งปัจจุบันไม่ใช่พูดแล้วหรือสำนวนที่ปัจจุบันมีความหมายไม่แน่ชัด และสำนวนที่ไม่สามารถสืบหาที่มาหรือหาความหมายดั้งเดิมได้ จะไม่นำมาศึกษา อนึ่งก็มีผู้ถือว่าสำนวนมีความหมายรวมถึงคำพังเพยและสุภาษิต แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจะไม่ศึกษารวมถึงคำพังเพยและสุภาษิต^๑ ทั้งนี้เพราะมีผู้ศึกษาไว้มากแล้ว

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยนี้

๑. ทำให้ทราบลักษณะ เฉพาะของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนและสามารถให้คำจำกัดความของคำว่าสำนวนได้ชัดเจนขึ้น
๒. ทำให้เห็นความแตกต่างในด้านหน้าที่และความหมายของถ้อยคำเมื่อใช้เป็นสำนวน และเมื่อไม่เป็นสำนวน
๓. ทำให้เห็นแนวทางว่าคำที่ปัจจุบันมีหลายความหมายนั้น อาจเป็นคำที่มีการใช้เป็นสำนวนในสมัยหนึ่ง เมื่อความหมายเดิมและความหมายเมื่อใช้เป็นสำนวน เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางแล้วก็นับได้ว่าคำคำนั้นมี ความหมายเพิ่มขึ้น

วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

ผู้วิจัยได้รวบรวมถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนจากหนังสือ สิ่งพิมพ์ สื่อมวลชนต่างๆ และจากการพูดคุยกับเพื่อนๆ ผู้ร่วมงานและบุคคลอื่นๆ ในสมัยเดียวกับผู้วิจัยประมาณ ๑๑๐๐ สำนวน

^๑ เจือ สตะเวทิน, พจนานุกรมสำนวนไทย และ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, ภาษา - พาสาร.

และได้นำข้อมูล เหล่านั้นมาศึกษาตามขั้นตอนต่างๆ คือ นำข้อมูลถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนวนต่างๆ เหล่านั้นมาวิเคราะห์ลักษณะส่วนประกอบ วิเคราะห์หน้าที่ของถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนวนเหล่านั้นว่า เมื่อนำไปใช้ในประโยคแล้วจะทำหน้าที่เป็นหน่วยประโยคชนิดใดได้บ้าง นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์ความหมายของถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนวนเหล่านั้นว่ามีความหมายเกี่ยวข้องกับความหมายเดิม เมื่อไม่ เป็นส่วนวนอย่างไร

คำจำกัดความของศัพท์ เฉพาะที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีศัพท์เฉพาะซึ่งอาจจะใช้ในความหมายเหมือนที่อื่นบ้าง แต่บางคำอาจใช้ต่างออกไปดังนี้

๑. ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนวน หมายถึงคำหรือกลุ่มคำซึ่งปกติมีที่ใช้ในความหมายหนึ่ง และได้นำมาใช้ในอีกความหมายหนึ่ง เช่น เก้าอี้ นำมาใช้หมายความว่า ตำแหน่งหน้าที่ น้ำลายไหล นำมาใช้หมายความว่า อยากได้

๒. คำเดี่ยว หมายถึงคำที่ประกอบด้วยหน่วยคำอิสระเพียงหน่วยเดียวเท่านั้น เป็นคำไทยหรือคำที่ยืมจากภาษาอื่นก็ได้ ถ้าเป็นคำที่ยืมจากภาษาต่างประเทศ จะพิจารณาความเป็นอิสระของหน่วยคำจากหน้าที่ที่ปรากฏในภาษาไทย

๓. คำประสม หมายถึงคำที่ประกอบด้วยหน่วยคำอิสระตั้งแต่ ๒ หน่วยคำขึ้นไปที่ทำหน้าที่ร่วมกันเป็นคำคำเดียว หน่วยคำอิสระที่รวมกันเป็นคำประสมแล้วจะไม่สามารถแยกจากกันได้ ดังนั้นจึงไม่สามารถนำคำอื่นมาแทรกระหว่างหน่วยคำอิสระนั้นๆ หรือจัดเรียงลำดับหน่วยคำอิสระนั้น ให้ผิดไปจากตำแหน่งที่เป็นคำประสมนั้นได้

๔. การพิจารณาโครงสร้างของประโยค วลี หน่วยประโยค และการกำหนดหน้าที่ของคำชนิดต่างๆ ที่ใช้ในประโยค ส่วนใหญ่จะให้คำจำกัดความโดยยึดตามหนังสือเรื่อง "โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์" ของ ดร.วิจินตน์ ภาณุพงศ์ แต่อาจมีการใช้ศัพท์ในความหมายที่ต่างกันไปบ้างเป็นบางคำ ซึ่งจะได้อธิบายไว้เฉพาะแห่งนั้นๆ